

ПРОЯВИ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Стахова Ольга Олександрівна

кандидат психологічних наук, доцент

Кафедра психології, логопедії та інклюзивної освіти

Рубанська Анжеліка Владиславівна

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Соціально-психологічний факультет

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Україна

Формування комунікативної компетентності у старшому дошкільному віці є фундаментальною умовою подальшої соціалізації дитини та її успішного переходу до шкільного навчання. Проте за наявності системних порушень мовленнєвого розвитку цей процес набуває специфічного та дефіцитарного характеру. Мовленнєвий дефект не просто обмежує когнітивні можливості дитини, а безпосередньо руйнує структуру її взаємодії з соціумом,

трансформуючи поведінкові прояви, знижуючи комунікативну активність й деформуючи мотиваційну сферу спілкування.

На думку І. В. Мартиненко, комунікативна діяльність старших дошкільників із системними порушеннями мовлення відзначається комплексною дефіцитарністю, зниженою комунікативною потребою та загальною пасивністю у взаємодії [1, с. 238]. За даними наукової розвідки, проведеної дослідницею, у дітей окресленої категорії виявлено недостатній рівень перцептивних, інтерактивних й інформаційно-комунікативних умінь, що поєднується з конформністю, ригідністю, низькою емпатією та заниженою самооцінкою, яка змушує їх обирати другорядні ігрові ролі. Науковиця доводить, що діяльність спілкування таких вихованців є ситуативною та деструктивною на етапах планування й контролю. Сформована авторкою типологія демонструє, що у 65,5% дітей із логопатологією домінують пасивно-стереотипний та операційно-дефіцитарний типи комунікації, які вказують на глибокі бар'єри базового рівня, що, на жаль, часто залишаються недооціненими їхніми батьками [1, с. 239].

Експериментальні дослідження Л. І. Трофименко, спрямовані на розкриття специфіки дитячої комунікації, свідчать, що у старших дошкільників із порушеннями мовлення прояви комунікативних навичок мають виражений мозаїчний і дисгармонійний характер. Як зазначає дослідниця, у повсякденній взаємодії такі діти демонструють дефіцитарність як вербальних, так і невербальних компонентів спілкування, що виявляється у невмінні самостійно ініціювати й підтримувати діалог, стереотипності та одноманітності реплік, а також у неадекватному використанні експресивно-мімічних засобів. Зовнішні прояви цих труднощів часто маскуються під загальну комунікативну пасивність, соматичну збудливість або емоційну відстороненість під час групових ігор. Л. І. Трофименко наголошує, що через страх мовленнєвого безсилля та невміння гнучко реагувати на репліки однолітків, вихованці з патологією мовлення часто виявляють схильність до конфліктів або повної самоізоляції у дитячому колективі, що гальмує розвиток їхньої соціальної перцепції [4, с. 77].

Працюючи в межах зазначеної проблеми, Т. В. Трач указує, що комунікативні навички є складною сукупністю мовленнєвих, соціальних та емоційно-виразних умінь, які не лише забезпечують результативну взаємодію дитини з соціумом, а й виступають безпосереднім фундаментом її інтелектуального розвитку [3]. Поряд із цим авторка наголошує, що старші дошкільники з мовленнєвою патологією виявляються суттєво обмеженими в процесах соціальної взаємодії та становлення особистості. У контексті проявів цих навичок дослідниця підкреслює важливість як вербальних, так і невербальних компонентів (міміки, жестів, поглядів), зазначаючи, що ефективність спілкування таких дітей прямо пов'язана з їхньою здатністю дотримуватися правил діалогу, уникати перебивань, чути співрозмовника та адекватно висловлювати думки в конкретних життєвих обставинах. Це зумовлює необхідність активної стимуляції комунікативної сфери через провідну ігрову діяльність та створення збагаченого партнерського мікроклімату в родині й закладі дошкільної освіти.

Оскільки провідною діяльністю дошкільного віку є гра, саме в її просторі відкриваються найширші можливості для подолання мовленнєвих і комунікативних бар'єрів. У навчально-методичному посібнику Ю. В. Рібцун обґрунтовано, що ігрова діяльність дітей із мовленнєвою патологією потребує покрокового, цілеспрямованого керівництва з боку дорослого, оскільки самостійно вона не досягає розгорнутого сюжетно-рольового рівня. Авторка пропонує комплексну систему ігрових занять, де через послідовне використання дидактичних, рухливих, сюжетно-рольових та театралізованих ігор у дошкільників формують операційні навички міжособистісної взаємодії. Організоване таким чином ігрове середовище вчить дітей узгоджувати власні дії з партнерами по грі, дотримуватися правил комунікації, уважно слухати співрозмовника й гнучко реагувати на мовленнєві репліки однолітків, що допомагає ефективно долати прояви комунікативної пасивності [2].

Таким чином, комунікативні навички дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення відрізняються певними труднощами у встановленні контактів з однолітками та дорослими, підтриманні діалогу, висловленні власних думок і розумінні мовлення співрозмовника. Такі діти нерідко виявляють обмежену мовленнєву активність, недостатню впевненість у спілкуванні та потребують додаткової підтримки під час взаємодії. Водночас за умови своєчасної корекційно-розвиткової роботи, створення сприятливого комунікативного середовища та залучення до різних видів спільної діяльності можливе успішне формування їхніх комунікативних умінь, що сприяє соціальній адаптації й підготовці до подальшого навчання.

Список використаних джерел

1. Мартиненко І. В. Особливості комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку з системними порушеннями мовлення : монографія. Київ : ДІА, 2016. 304 с. URL: <https://enpuir.udu.edu.ua/entities/publication/57bf834e-2dbc-4303-9706-606850b6f7bf> (дата звернення: 14.06.2026).
2. Рібцун Ю. В. Корекційно-розвивальна та навчально-виховна робота з дітьми з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення : навч.-метод. посіб. Київ : Педагогічна думка, 2014. 238 с.
3. Трач Т. В. Формування комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності. URL: <https://dspace.vspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b89a6e65-101d-466d-b081-e65e62c69066/content> (дата звернення: 12.06.2026).
4. Трофименко Л. І. Особливості розвитку особистості дошкільників з мовленнєвими порушеннями. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/713055/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_%D0%A2%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf (дата звернення: 12.06.2026).